

Děj Racaka se odehrává na usedlosti statkáře Sorina, blízko velkého jezera. Na pravidelnou návštěvu sem přijíždí Sorinova sestra Irina Arkatinová, úspěšná, ale zvrhla stárnoucí herečka, doprovázená stejně úspěšným, leč povrchním spisovatelem Trigorinem (o řádu let mladším). Velké umělecké ambice má také Konstantin Treplev, syn Arkadinové, a mladičká Nina Zarečná, dcera bohatého statkáře. Treplev, snící o „nových formách“ v umění, napiše pro Ninu, toužící po herecké kariéře, dramatický text. Nina text nastuduje a přijede k Sorinovi, aby ho předvedla hostům i domácním (správci statku Šamrajevovi, jeho ženě Pavlině, dceři Maše a jejímu nápadníkovi, učitelé Medveděnkovi, a rodinnému lékařovi a příteli Dornovi). Představení však naruší ironické poznámky Arkadinové, žánřící na případný úspěch začínajícího umělce. Treplev vystoupí brzy ukončí. Napjaté vztahy mezi ním, matkou a Trigorinem se vyhroutí navázaním citového vztahu Trigorina s Ninou. Treplev se postřelí, pak vyzve Trigorina na souboj. Arkadinová chce situaci vyřešit tím, že se s Trigorinem vrátí do Moskvy. Tam ovšem mří i Nina.

Úryvky z prvních tří dějství.

TRAPLEV *Av rozhovoru se Sorinem (otrhává okvětní listky)* Má mě ráda – nemá mě ráda, má mě ráda – nemá mě ráda, má mě ráda – nemá mě ráda. (Směje se) Vidíš, matka mě nemá ráda. A proč taky! Chce se jí žít, milovat, nosit světlé blůzičky, ale mně je pětadvacet a neustále jí připomínám, že už není mladá... A taky ví, že neuznávám divadlo. Ona divadlo miluje, zdá se jí, že slouží lidstvu, svatému umění, ale podle mne je současně umění prostě rutina a předstudek. Když se zvedá opona a při umělem osvětlení v místnosti se třemi stěnami ty velké talenty, kněží svatého umění, zobrazují, jak lidé jedí, pijí, milují, chodí, jak nosí svá saka, a když se z těch banálních obrázků a frází snaží vydojit morálku – morálku přizemní, lehce srozumitelnou a užitečnou pro běžnou domácí potřebu, když mi předkládají v tisíci variantě jedno a totéž, jedno a totéž a pořád jedno a totéž – pak utíkám a utíkám, jako Maupassant utíkal před Eiffelovou věží, z jejíž banality div nezešlel.

(...)

NINA *Av rozhovoru s Treplevem* Otec a jeho žena mě sem nechťejí poušlet. Říkají, že je tady bohéma... Mají strach, že ze mě bude herečka... A mě to sem táhne, k jezeru, jako racaka... Mám vás pinou hlavu.

(...)

TRAPLEV *(Nině)* Jděte, všechno je tam připraveno. Máte trému?

NINA Mám. A jakou! Vaše maminka mi nevadí, z ní strach nemám, ale je u vás Trigorin... Před mím se stydím hrát, hrozně... Známý spisovatel... Je mladý?

TRAPLEV Ano.

NINA Má kouzelné povídky.

TRAPLEV *(chladně)* Nevím, já jsem je nečetl.

NINA Ve vaší hře se hraje těžko. Nejsou v ní živé postavy.

TRAPLEV Živé postavy! Nutno zobrazovat život ne takový, jaký je, ani takový, jaký má být, ale takový, jaký se jeví v našich touhách.

NINA Ve vaší hře je málo děje, je to jenom recitace. I ve hře, podle mého názoru, rozhodně musí být láska...

(...)

NINA *(sama)* Jak je to zvláštní vidět, že slavná herečka pláče, a k tomu ještě z tak hloupého důvodu! A není to podivné, že slavný spisovatel, miláček veřejnosti, o kterém píšou ve všech novinách, jehož fotky prodávají a dila překládají do cizích jazyků, celý den chytá ryby a má radost, když chytí dva tloušťe? Myslela jsem, že známi lidé jsou hrdí, nepřístupní, když pohrdají davem a že svou slávou a leskem svého jména se mu musí záto, že dav si nejvíce váží dobrého původu a peněz. Ale oni pláčou, chytají ryby, hrají karty, smějí se a zlobí se jako všichni ostatní...

TRAPLEV *(bez klobouku, s puškou a zastřeným racakem)* Vy jste tu sama?

NINA Sama.

(Treplev klade k jejím nohám racaka)

Co je?

TRAPLEV Byl jsem dnes nicema a zabil jsem toho racaka. Kladu ho k vašim nohám.

NINA Co je s vámi? *(Zvedne racaka a hledí na něj)*

TRAPLEV *(po pauze)* Brzy se stejným způsobem zabiju sám.

NINA Já vás nepoznávám.

TRAPLEV Ano, ale nejdřív jsem nemohl poznat já vás. Váš vztah ke mně se změnil, váš pohled je chladný, má přítomnost vás obtěžuje.

NINA V posledním čase jste podtázdný, vyjadřujete se tak nejasně, prostřednictvím jakýchysi symbolů. Ten racék je asi taky symbol, ale promiňte, nerozumím tomu... *(Položí racaka na lavičku)* Jsem moc jednoduchá a nechápu vás. (...)

K jezeru přichází Trigorin. V rozhovoru s Ninou nji přiznává, že je sice posedlý psaním (dokonce si každý vjem, myšlenku okamžitě zapisuje, "za vírá do svého literárního skladiště"), ale že se nechtí štasten a nemá o své tvorbě valné mínění: "(...) cítim, že umim popsat jenom krajinu a ve všem ostatním jsem falešný do morku kosti." Nina však svůj pohled na život a umění nemění.

NINA Za štěstí být spisovatelem nebo herečkou bych vydržela nenávisť přátel, bídu, zklamání, žila bych nespokojená sama se sebou a uvědom...

movala bych si své nedostatky, ale za to bych vyžadovala slávu... oprávdovou, hlučnou slávu...

(...) Vidíte na druhém břehu ten dům a sad?

TRIGORIN Ano.

NINA To je pansví mé nebožky matky. Narodila jsem se tam. Celý život jsem strávila u toho jezera a znám na něm každý ostrůvek.

TRIGORIN Máte to tady pěkné. (Spatří racka) A co je tohle?

NINA Racek. Pan Treplov ho zabíjí.

TRIGORIN Krásný pták (...) (Zapíše si do zápisníku)

NINA Co si to píšete?

TRIGORIN Dělán si poznámky... Jeden námet... (Schová zápisník) Námet na krátkou povídku: na břehu jezera žije od dětství mladá dívka, taková, jako jste vy; má ráda jezero jako racek, je šťastná a volná jako racek. Ale náhodou se objeví člověk, spatří ji, a nemáje nic jiného na práci, přivede ji do záhuby, jako tady toho racka.

Nina věnuje Trigorinovi medailon, kde je odkaz k pasáži jedné z jeho knih. Když Trigorin přišlušně místo vyhledá, nachází větu: „Jestli někdy budeteš potřebovat můj život, tak přijď a vezmi si ho.“

Mezi třetím a čtvrtým dějstvím uplynou dva roky. Všichni se opět scházejí na statku nyní už těžce nemocného Sorina.

DORN (...) Mimochodem, kde je teď Zarečná? Jak se jí daří?

TREPLEV Asi je zdráva.

DORN Slyšel jsem, že měla jaksi zvláštní život. O co jde?

TREPLEV (...) Utekla z domova a chodila s Trigorinem. (...) Měla dítě. Umřelo. Trigorin ji nechal a vrátil se ke svým dřívějším láskám, jak se dalo čekat. Ostatně, on nikdy dřívější lásky neopouští, dovedl to bezcharakterně hrát na obě strany. Natolik jsem pochopil z toho, co znám, soukromý život se jí naprosto nepodařil.

DORN A v divadle?

TREPLEV Zdá se, že ještě hůř. Začala v letním divadle u Moskvy, potom odjela na venkov. Tehdy jsem ji nespustil z očí a jezdil jsem všude za ní. Hrála tenkrát samé velké role, ale hrála je přibližně, špatně, mluvila nepřirozeně a měla prudká gesta. Někdy bylo vidět, jak s talentem něco křičí nebo jak s talentem umírá, ale to byly jenom záblesky.

DORN To znamená, že přece jenom talent má?

TREPLEV Těžko říct. Asi ano. Viděl jsem ji, ale ona mě nechtěla vidět a v hotelu mě k ní nepustili. Chápal jsem, jak jí je, a nevnucoval jsem se.

(Pauza)

Co ještě chcete vědět? Potom, když už jsem se vrátil domů, dostával jsem od ní dopisy. Dopisy inteligentní, vřelé, zajímavé; nestěžovala si, ale já cítil, že je hluboce nešťastná; co řádek, to napjatý, nemocný nerv. A měla

i trochu vyšňůvané představy. Podepisovala se Racek. Mlynář v Rusalce říká, že je Havran, a ona v dopisech pořád opakovala, že je racek. Ted je tady. (...) Ve městě, v hostinci. Už tam bydlí pět dní. Jel jsem za ní (...), ale nikoho k sobě nepouští. (...) Otec a macecha ji nechťejí znát. Všude rozestavili hlídače, aby ji nepustili ani na pansví.

(...)

Nina Treplova navštíví.

NINA Proč říkáte, že jste lhal zem, po které jsem chodila? Měl byste mě zabít. (Skloní se ke stolu) Já jsem tak unavená! Chvilku si odpočinout... aspoň chvílku! (Zvedne hlavu) Jsem racek... Ne, ne. Jsem herečka.

Ano, herečka!

(Zaslechne smích Arkadinové a Trigorina, naslouchá, pak běží k levým dveřím a dívá se klíčovou dírkou)

On je tu taky... (Vrací se k Treplovovi) No, ano... To nic... Ano... On nevěřil divadlu, pořád se smál mé touze a já pomalu taky přestávala věřit a klesala jsem na mysl... A k tomu starosti o naši lásku, žárlivost, věčný strach o malého... Začala jsem být malicherná, prázdná, a na jevišti jsem byla úplně bezradná... Nevěděla jsem, co s rukama, co s hlavou, jak se postavit. Vy si neumíte představit ten pocit, když herec ví, že hraje strašlivě. Jsem racek. Ne, to nechci říci!... Pamatujete, jak jste zastílel racka? Náhodou přišel člověk, spatřil ho a – nemáje nic jiného na práci – přivedl ho do záhuby... Námet na krátkou povídku... To není ono... (Mne si čelo) Co jsem to chtěla?... O tom divadle. Ted už to tak není... Už jsem skutečně herečka, hraju s rozkoší, strhuje mě to, jsem na jevišti šťastná a připadám si krásná. A ted, co jsem tady, chodím hodné pěšky, pořád chodím a přemýšlím, přemýšlím a cítím, že každým dnem jsem trochu silnější... Ted vím, Kostio, už jsem pochopila – to je jedno, jestli člověk hraje divadlo nebo píše – že hlavní není sláva, není oslavenost, prostě to, po čem jsem toužila. Hlavní je naučit se trpět. Umět nést svůj kříž a věřit. Já věřím – a už mi není tak těžko – a když myslím na své poslání, nebojím se života.

TREPLEV (smutně) Jdete svou cestou, našla jste ji a víte, kam jdete, ale já se ještě pořád zmiřám v chaosu snění a obrazů, a nevím, proč a kdo to potřebuje. Já nevěším, a nevím, co je mé poslání.

NINA (naslouchá) Psst... Půjdu. Sbohem. Až ze mě bude velká herečka, přijedte se na mě podívat. Slibujete? A ted... (Siskne mu ruku) Už je pozdě. Sotva stojím na nohou... jsem vyčerpaná, mám hlad...

TREPLEV Zůstaňte, dám vám večeři...

NINA Ne, ne... Nedoprovázejte mě, půjdu sama... Máám tu koně... Tak ona ho přivezla s sebou? No co, je to jedno. Až uvidíte Trigorina, neříkejte mu nic... Máám ho ráda. Máám ho ráda, dokonce víc než dřív...

Námět na krátkou povídku... Míluju ho, míluju ho vášnivě, zoufale ho míluju. Dřív nám bylo dobře. Kostol! Pamatujete? Takový průzračný, vřelý, radostný a čistý život, takové city, city jako něžné krásné květiny... Pamatujete?... (Reclitje) „Lidé, lvi, orli a křepečky, parohaří jeleni, husy, pavouci, mlčenlivé ryby přebývající ve vodách, mořské hvězdice i vy, které nebylo možné spatřit pouhým okem – králice všechny životy, všechny životy; všechny životy dovršily svůj osud v kruhu a zhasly... Už tisíce let země nenosí žádnou živou bytost a nešťastný měsíc zbytečně rozsvěcí svou lucernu. Na loukách už se neprobouzejí s křikem jeřábi a nejsou slyšet chrousti v korunách lip...“ (Prudce obejmě Trepleva a odběhne skleněnými dveřmi)

TREPLEV (po pauze) Jestli ji někdo potká v parku a řekne to matce, tak bude zle. Mohlo by ji to zarmoutit... (Asi dvě minuty trhá mlčky všechny své rukopisy a hází je pod stůl, potom otevře dveře a odchází)

(...)

DORN (se pokouší otevřít levé dveře) To je divné. Ty dveře jsou snad zamčené... (Vejde a dá křeslo na místo) Dostihy s překážkami.

(Vejdou Arkadinová, Pavlína, potom Jakov s lahvi, Maša a potom Šamrajev a Trigorin)

ARKADINOVÁ To červené víno dejte sem, na stůl. A pivo pro Borise. Budeme hrát a pít. Pojdte se posadit, panstvo!

PAVLÍNA (Jakovovi) Hned taky přines čaji! (Zapaluje svíčky, posadí se k hracímu stolu)

ŠAMRAJEV (vede Trigorina ke skříni) Tady je věc, o které jsem prve mluvil... (Vydá ze skříně vypaněho racka) Tohle jste chtěl.

TRIGORIN (se dívá na racka) Nepamatuju se! (Přemýšlí) Nepamatuju! (Vpravo za scénou výstřel; všichni sebou trhnou)

ARKADINOVÁ (polekaně) Co to bylo?

DORN Nic. Nechal jsem vedle brašny s léky, asi tam něco prasklo. Nedejte se rušit. (Odejde pravými dveřmi a za půl minuty se vrací) Vždyť jsem to říkal. Praskla lahvička s éterem. (Notuje si) „Já stojím před tebou a znovu okouzlen...“

ARKADINOVÁ (si sedá ke stolu): Fuj, to jsem se lekla. Připomnělo mi to, jak... (Zakryvná si obličej rukama) Až se mi zaťmělo před očima...

DORN (listuje v časopise, Trigorinovi) Tady byl asi před dvěma měsíci uveřejněn článek... od nějakého Američana, a já se vás chtěl zeptat, mimochodem... (bere Trigorina kolem pasu a odvádí ho k rampě) ...protože mě ta otázka velice zajímá... (O tón níž, polohlasem) Odvedte někam paní Arkadinovou. Ide o to, že Treplev se zastřelil...

Opoma

(Přeložil Leoš Suchařípa)

205

SOUKAL, Josef. Čítanka pro II. ročník gymnázií: učebnice plně vyhovuje Katalogu požadavků ke společné části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002. ISBN 80-7235-183-4.